مجلّهٔ طب سنّتی اسلام و ایران، سال پانزدهم، شمارهٔ چهارم، زمستان ۱۴۰۳

مقاله اصیل پژوهشی
(تاریخ پزشکی)

رویکرد پیشگیری و بهبود علائم در انواع آبله از جمله آبلهٔ میمونی و آبله‌مرغان براساس مبانی طب ایرانی

فاطمه اقبالیان[الف]، بهاره‌سادات یوسف‌ثانی[ب]، علی قبادی[ب]، حوریه محمدی کناری[الف*]

[الف]گروه طب سنّتی، مؤسسهٔ مطالعات تاریخ پزشکی- طب ایرانی و مکمّل، دانشکدهٔ طب ایرانی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، ایران

[ب]گروه داروسازی سنّتی، مؤسسهٔ مطالعات تاریخ پزشکی- طب ایرانی و مکمّل، دانشکدهٔ طب ایرانی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، ایران

چکیده

عفونت‌های ویروسی به‌دلیل سرایت بسیار بالای ویروس منجر به گسترش سریع بیماری در مدت کوتاهی می‌شوند و اپیدمی‌های وسیع و گاهی پاندمی را در دنیا به‌وجود می‌آورند که یافتن روش‌های پیشگیری و درمانی ساده و در دسترس برای آنها می‌تواند ارزشمند باشد. این مطالعه با هدف بررسی کاربرد روش‌های درمان طب سنّتی ایرانی در بیماری‌های ویروسی با شیوع بالا، به‌ویژه آبلهٔ میمون و آبله‌مرغان و بررسی مکانیزم اثر آنها و مقایسه با درمان‌های طب رایج انجام شد. به این منظور با استفاده از کلیدواژه‌هایی مانند «آبله»، «جدری» و «حمیقا»، اطلاعات مرتبط از متون طب سنّتی استخراج و فیش‌برداری شد و سپس مقالات علمی معتبر در پایگاه‌های داده مانند اسکوپوس و پابمد نیز بررسی شدند تا اطلاعاتی دربارهٔ آبلهٔ میمونی و آبله‌مرغان به دست آید. تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که در طب ایرانی، بیماری جدری و حمیقا علائم مشابه آبلهٔ میمونی و آبله‌مرغان دارند و مکتوبات موجود بینش ارزشمندی در مورد ایمنی طبیعی، درمان جامع و اصلاح سبک زندگی ارائه می‌دهد. یافته‌ها نشان می‌دهند که ادغام اصول طب ایرانی مانند متعادل‌سازی اخلاط بدن و ارتقای سیستم ایمنی، می‌تواند رویکردهای پزشکی مدرن برای بیماری‌های ویروسی را تکمیل کند. تحقیقات آینده باید بر انجام آزمایش‌های بالینی برای ارزیابی اثربخشی مداخلات مبتنی بر طب مکمّل تمرکز داشته باشد.

کلیدواژه‌ها: آبله‌مرغان؛ آبله میمونی؛ طب ایرانی

تاریخ دریافت: آبان ۱۴۰۳
تاریخ پذیرش: دی ۱۴۰۳

مقدمه

عفونت‌های ویروسی به‌دلیل قابلیت سرایت بالا، اغلب منجر به گسترش سریع بیماری در جوامع و وقوع اپیدمی‌های گسترده و حتی پاندمی‌ها می‌شوند. آخرین نمونهٔ آن، پاندمی COVID-19 است که همچنان در برخی نقاط جهان به‌عنوان یک چالش بهداشتی باقی مانده است (۱، ۲). در این میان، ویروس آبلهٔ میمونی به‌عنوان یکی از تهدیدات نوظهور شناخته شده که سازمان بهداشت جهانی نسبت به خطرات احتمالی آن هشدار داده است. این ویروس، که از خانوادهٔ پاکس‌ویریده است، بیماری مشترکی بین انسان و دام محسوب می‌شود و می‌تواند بار اقتصادی و بهداشتی قابل‌توجهی برای جوامع به همراه داشته باشد (۳).

طبق گزارش مرکز کنترل و پیشگیری از بیماری‌های ایالات متحده، انتقال این ویروس از طریق تماس مستقیم با زخم‌های پوستی یا مایعات بدن فرد آلوده صورت می‌گیرد و شیوع آن عمدتاً در مناطق بومی آفریقا مشاهده شده است. بااین‌حال، در سال‌های اخیر، الگوهای انتقال غیرمعمولی گزارش شده که نشان‌دهندهٔ افزایش خطر انتشار جهانی است (٤).

Eghbalian F, Yousefsani BS, Ghobadi A, Mohammadi Kenari H. Preventive approaches and symptom improvement for various types of Smallpox, including Monkeypox and Chickenpox, based on the foundations of Persian Medicine. Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine. 2025;15(4):235-244. doi:10.22034/15.4.9

Copyright © :Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

* فرد مسئول مکاتبات: mohammadikenari.h@iums.ac.ir

اولین موارد انسانی ابتلا به آبلهٔ میمونی در دههٔ ۱۹۷۰ گزارش شد و از آن زمان تا کنون، انتقال انسان به انسان و شیوع این بیماری افزایش یافته است. در حال حاضر، درمان مشخصی برای آبلهٔ میمونی وجود ندارد و رویکردهای درمانی موجود عمدتاً حمایتی هستند که بر کنترل عوارض و مدیریت وضعیت آب و الکترولیت بیمار متمرکزند (۳).

علاوه بر این، آبله‌مرغان، که ناشی از ویروس واریسلا زوستر است، بیماری دیگری از انواع بیماری‌های آبله‌گونه است که شیوع آن، به‌ویژه در کودکان زیر ۱۵ سال، بیشتر گزارش شده است. براساس داده‌های سازمان بهداشت جهانی، این بیماری با دوره‌های فصلی شیوع همراه است و تقریباً ۹۰ درصد افرادی که در معرض این ویروس قرار می‌گیرند، مبتلا می‌شوند (۵).

تغییرات زیست‌محیطی، الگوهای اپیدمیولوژیک جهانی و دسترسی به خدمات بهداشتی، از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در شیوع این بیماری‌ها به شمار می‌روند. در اکثر موارد بیماری‌های ویروسی خودمحدودشونده هستند و اغلب بیماران از بار ناشی از علائم و عوارض آنها رنج می‌برند. تاکنون درمان قطعی برای بیماری‌های ویروسی شناخته نشده است. انواع آنتی‌ویروس‌ها نیز تنها در موارد خاص و خطرناک تجویز می‌شوند و درواقع، درمان این بیماری‌ها عمدتاً حمایتی با تمرکز بر کنترل عوارض، مدیریت آب و الکترولیت‌ها و به حداقل‌رساندن عوارض تمرکز دارد (٦). اگرچه ایران به‌عنوان کشوری با خطر پایین برای این بیماری‌ها طبقه‌بندی شده است، اما افزایش آگاهی پزشکان و مردم در مورد پیشگیری و درمان زودهنگام می‌تواند نقش مؤثری در کاهش بار این بیماری‌ها داشته باشد (۷).

در منابع طب ایرانی به واژهٔ ویروس و عفونت‌های ناشی از انتقال ویروس اشارهٔ مستقیم نشده است، اما براساس علائم و نشانه‌های بیماری‌های مشابه بیماری‌های ویروسی مشخص می‌شود که در گذشته نیز برای این بیماری‌ها، روش‌های تشخیصی و درمانی وجود داشته است. بر این اساس در کتاب‌های قانون ابن‌سینا، ذخیرهٔ خوارزمشاهی و اکسیر اعظم، بیماری‌هایی مانند جدری و حمیقا با علائم مشابه بیماری‌های ویروسی جدید نظیر آبله‌مرغان و آبلهٔ میمونی توصیف شده‌اند. این منابع بر نقش سیستم ایمنی طبیعی بدن (طبیعت مدبره) و روش‌های پیشگیرانه‌ای همچون اصلاح رژیم غذایی و فعالیت بدنی مناسب، کاهش امتلا و اخلاط زائد از بدن و استفاده از داروهای گیاهی تأکید داشته‌اند. همچنین، توجه به اهمیت قرنطینه و اجتناب از تماس نزدیک با بیماران، به‌عنوان یکی از استراتژی‌های پیشگیری، مورد تأکید حکمای طب ایرانی قرار گرفته است که در متون جدید نیز تأیید شده‌اند (۱۰ـ۷).

با توجه به گسترش روزافزون بیماری‌های ویروسی، تحقیقات اخیر خصوصاً در کنترل علائم بیماری کرونا نشان می‌دهد که ادغام اصول طب سنّتی ایرانی با روش‌های پزشکی مدرن می‌تواند به ارائهٔ راهکارهای جامع‌تری برای پیشگیری و درمان این بیماری‌ها منجر شود (۱۱، ۱۲). لذا نویسندگان در این مقاله سعی دارند تا با بررسی انواع آبله در منابع طب ایرانی و مطابقت آن با آبله‌مرغان و آبلهٔ میمونی، راهکارهایی را برای پیشگیری از این بیماری و کنترل علائم براساس طب سنّتی ایرانی ارائه کنند. قطعاً انجام مطالعات بالینی گسترده برای ارزیابی علمی این مداخلات ضروری است و می‌تواند مسیر تازه‌ای برای مدیریت بیماری‌های ویروسی ایجاد کند.

مواد و روش‌ها

این مطالعهٔ مروری بر پایهٔ بررسی علائم بالینی، روش‌های تشخیص، پیشگیری و درمان بیماری آبله در منابع معتبر طب سنّتی ایران انجام شده است. برای این منظور، متون مرجع نظیر *قانون* ابن‌سینا، *ذخیرهٔ خوارزمشاهی*، *خلاصه الحکمه*، *اکسیر اعظم* و *مخزن الادویه* بررسی و با استفاده از کلیدواژه‌های مرتبط شامل «آبله»، «جدری» و «حمیقا»، تدابیر پیشگیری و درمان براساس این بیماری استخراج و تحلیل شدند. مطالعهٔ مطالب کتاب‌های طب ایرانی تا حد اشباع اطلاعات، ادامه پیدا کرد و تمام مطالب فیش‌برداری شد. سپس کدهای اصلی استخراج شدند و برای هر کد، کدهای میانی و اختصاصی مربوطه مشخص شد.

در مرحلهٔ بعد، با استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی معتبر نظیر Scopus, Google Scholar و PubMed جست‌وجویی

به زبان فارسی و انگلیسی انجام شد و از کلیدواژهٔ «آبلهٔ میمونی»، «آبله‌مرغان»، «Varicella-zoster virus »، «Chickenpox» و «Monkeypox» استفاده شد. از میان مقالات موجود، آن دسته از مقالات انتخاب شدند که به تظاهرات بالینی و پاتوفیزیولوژی بیماری اشاره داشتند.

سرانجام، داده‌های استخراج‌شده از متون طب سنّتی ایران با مستندات و مطالعات معاصر مقایسه و ارزیابی شدند. درنهایت، علائم بیماری به همراه تدابیر پیشگیری و درمانی پیشنهادی براساس متون طب سنّتی برای بیماری آبله گردآوری و ارائه شد.

یافته‌ها

در کتاب‌های طب سنّتی ایران در بخش اورام و بثور، بیماری‌های جدری و حمیقا آورده شده است که از نظر تعریف و علائم، تشابه زیادی با انواع بیماری‌های ویروسی مانند آبله و آبله‌مرغان دارند. در این قسمت ابتدا مختصری به تعریف و تقسیم‌بندی کلی اورام و بثور پرداخته شده و سپس توضیح این بیماری‌ها براساس مطالب جمع‌آوری‌شده از کتاب‌های اصلی طب ایرانی براساس کدهای اصلی پیشگیری و درمان به‌طور کامل آورده شده است.

تعریف بثور از دیدگاه طب ایرانی

بثور جمع بثره، به معنای جوش در پوست یا بعضی از اعضای خاص است. مادهٔ ایجادکنندهٔ بثور خلط فاسد و سبب فاعلی آن حرارت غریزی یا غریبه است که موجب دفع مادهٔ فاسد به پوست می‌شود و سبب غایی آن فساد پوست و ایجاد خوردگی در آن است (۹).

تعریف ورم از دیدگاه طب ایرانی

هر گاه در ساختار اندامی تغییری رخ بدهد، از گوارش اخلاطی که به‌سوی آن می‌روند، بازمی‌ماند و باقی‌ماندهٔ ناصالح آن را هم نمی‌تواند بیرون براند، یا ممکن است که از اندامی دیگر مواد زائدی به این عضو بیایند که آن را نیز نمی‌تواند بازپس بزند، بنابراین ورمی در آن پیدا می‌شود که اگر نتواند گوشت‌ها و پوست را پاره کند آماس (ورم) گفته می‌شود و اگر آن را پاره کند دانه‌ها پیدا می‌شوند، این دانه‌ها اغلب در اندام‌های اسفنجی کم‌توان که توپر نیستند و قابلیت کشش دارند به وجود می‌آیند. پس اورام به‌طور کلی بر چهار نوع اصلی خون، بلغم، صفرا و سودا استوار است (۹).

به‌طور کلی اورام به دو دستهٔ حار و غیرحار تقسیم می‌شوند و انواع آبله جزو اورام حار هستند که براساس سرعت انتشار ضایعات، نحوهٔ شروع بیماری (سریع یا به‌تدریج)، محل و میزان درگیری پوست (جوش‌های سطحی یا عمیق) کیفیت درد، رنگ ملمس، وجود ضربان، حرارت ملمس و میزان ترشحات نوع مادهٔ ایجادکنندهٔ بیماری انواع مختلفی دارد (۸).

تعریف بیماری

جدری که با نام آبله نیز در کتاب‌های طب ایرانی از آن یاد شده، یک بیماری بثوری است که علاوه بر سطح بدن، گاهی در اعضای باطنی به‌صورت محدود یا منتشر ظاهر می‌شود که حجم این بثورات معمولاً به‌اندازهٔ عدس و گاهی به‌اندازهٔ نخود یا بزرگ‌تر از آن نیز می‌شود. رنگ بثورات در ابتدا قرمز ولی در انتها و نزدیک به نضج، سفید و پرآب می‌شوند. حداقل مدت پیدایش بثورات از شروع تب ۳ روز و به‌طور متوسط ۵ روز می‌باشد. زمان رشد و نضج بثورات بین ۱۲ـ۷ روز است و حداکثر زمان برای خشک‌شدن آن یک ماه گفته شده است. (۱۳، ۱٤) در جمع‌بندی یافته‌های حاصل از مطالعهٔ بیماری «حمیقا»، می‌توان گفت که حمیقا نوع خفیف‌تری از «جدری» است که علائم آن محدودتر و شیوه‌های درمان آن نیز همان شیوه‌های درمان جدری بیان شده است.

نحوهٔ شیوع و پیش‌آگهی بیماری

آبله از دسته بیماری‌های وبائی و فراگیر است که از طریق صحبت‌کردن و ملاقات و هم‌نشینی به دیگران منتقل می‌شود که اگر باد جنوبی در منطقه‌ای که یک نفر به این بیماری مبتلاست بوزد شیوع درگیری دیگران بیشتر خواهد شد. حکمای طب ایرانی معتقدند این بیماری به‌دلیل ردائت ماده و سمّیت و عدم قبول نضج آن جزو بیماری طاعون محسوب می‌شود و اکثر کسانی که به آن مبتلا می‌شوند خواهند مُرد و آنهایی که زنده می‌مانند بعد از این بیماری به بیماری‌های ریوی مثل ذات‌الجنب، ذات‌الریه، تنگی نفس، زحیر و کاهش اشتها

مبتلا می‌شوند. اگر طبیعت مدبرهٔ بیمار ضعیف باشد و حرارت غریبه بر آن چیره شود، تب عفونی ایجاد می‌شود (۸، ۹).

عوامل ایجاد بیماری

مادهٔ عامل ایجاد بیماری، زیادی خون مائی گرم است که دچار غلیان شده است. غلیان خون مائی در ۲ حالت ایجاد می‌شود:

۱. طبیعی که در اطفال ایجاد می‌شود تا باعث دفع فضولات رقیق متولد از دوران جنینی و شیرخوارگی شود.

۲. غیرطبیعی که غلیان در اثر خوردن ادویهٔ بسیار گرم یا گرمای خارجی محیط و یا مجاورت با هوای آلوده و افراد مبتلا به آبله ایجاد می‌شود. لذا کسانی که رطوبت زیادی دارند مخصوصاً کسانی که عادت به خون‌دادن داشته باشند، اما مدتی این کار را انجام نداده باشند یا غذاهای زیاد مرطب و حاوی ادویه مصرف کنند. همچنین مصرف زیاد گوشت، شیر، عسل، شیرینی‌هایی مانند خرما، گردو، انگور، خربزه، انجیر، حلوا، حبوبات به‌خصوص برای کسانی که عادت به خوردن زیاد آنها نداشته باشند بدن را مستعد ابتلا به آبله می‌کند. به همین دلیل آبله در اطفال بیشتر و در پیران به‌علت سردی مزاج و غلظت خون کمترین میزان شیوع را دارد. در افراد چاق، در سرزمین‌های مرطوب و گرم در فصل بهار میزان شیوع آبله بیشتر است (۸، ۹، ۱٤).

- اگر مادهٔ عامل ایجاد بیماری کم، لطیف و رقیق باشد، دانه‌های آبله جدا از هم و با فاصله و به شکل حباب سفیدرنگ شبیه مروارید ایجاد می‌شود که این قسم بهترین نوع آبله است.
- اگر ماده زیاد، اما لطیف و رقیق باشد تعداد بثورات زیاد و چسبیده به‌هم با رنگ سرخ مایل به سفیدی بوده و زود پرآب شده و نضج می‌یابد که این نوع نیز خوب بوده و بثورات حداکثر تا ۱۲ روز خشک می‌شود.
- اگر ماده غلیظ و یا کثیف و مخلوط با خون فاسد باشد و یا با اخلاط دیگر مثل صفرا و سودا مخلوط شود آبلهٔ حاصل از آن بسیار بد و کشنده خواهد بود. رنگ بثورات این نوع آبله سرخ، زرد، سبز، بنفش و یا سیاه می‌تواند باشد که هر چه رنگ آن به تیرگی مایل باشد بدتر است. تعداد دانه‌ها در این نوع زیاد و اکثراً به‌هم پیوسته است و کل سطح بدن را می‌پوشاند (۸).

علامات ابتلای به آبله: اولین علامت ابتلا به آبله، خستگی (ماندگی) بدن است و درد پشت و کمر و مفاصل و سردرد و خارش بینی و یا تمام بدن (به‌صورت کلی علائم امتلا) و بعد ایجاد تب و برجسته‌شدن نبض و سرعت آن (تاکیکاردی) حتی گاهی در موارد شدید با تشنج و یا بیهوشی همراه است. شدت بروز علائم بسته به حجم و غلظت مادهٔ اولیه، سبب ایجاد بیماری متفاوت است؛ یعنی در نوع اول ممکن است با تب خفیف و سردرد مختصر بعد از ۳ـ۲ روز بثورات ایجاد شود، اما در نوع سوم علائم بیمار شدیدتر و وخیم‌تر خواهد بود و بروز بثورات دیرتر و درمان نیز سخت‌تر و یا غیرممکن خواهد بود (۸).

با توجه به مطالب فوق دربارهٔ علائم آبله در طب ایرانی و مقایسهٔ آن با علائم آبلهٔ میمون و آبله‌مرغان در طب رایج (جدول شمارهٔ ۱) شباهت زیادی بین این بیماری‌ها وجود دارند. بنابراین با توجه به نشانه‌های مشابه، می‌توان از تدابیر پیشگیرانه و درمانی طب ایرانی برای پیشگیری، کنترل علائم و درمان انواع آبله بهره برد.

در ادامهٔ مطالعه، بررسی روش‌های پیشگیری و درمان براساس کدهای اصلی و زیرکدهای میانی و اختصاصی به‌طور دقیق مشخص شد (جدول شمارهٔ ۲) که در ادامهٔ یافته‌ها، کدها به تفکیک توضیح داده می‌شود.

تدابیر پیشگیری (قبل از ابتلا به آبله)

در فصول و مناطقی که آبله شایع شده، باید از تردد در مکان‌ها و هوای آلوده و تماس با افراد مبتلا پرهیز شود. همچنین در افراد دارای امتلا و مستعد به ابتلای بیماری، با حجامت یا خوردن داروهای سرد مقوی قلب مانند عناب، گلاب، سکنجبین و یا شربت انار از غلیان خون جلوگیری کرد. اطفال شیرخوار و مادران شیرده نیز باید مصلحات خون مانند عرق شاه‌تره، شربت عناب، شیرهٔ تخم کاهو، خاکشیر مصرف کرده و از غذاهای سرد و ترش استفاده کنند. از مصرف گوشت، بادنجان، کنجد، شوید و شنبلیله و غذاهای چرب و شیرین و نشستن در هوای گرم و زیر آفتاب پرهیز کنند و لینت طبع به‌وسیلهٔ آب میوه‌ها یا ماءالجبن و آلو داشته باشند. مصرف مغز نارگیل نیز به مدت

جدول۱. مقایسهٔ تعریف و علائم آبله در طب ایرانی با آبلهٔ میمونی و آبله‌مرغان

مقایسهٔ تعریف و علائم		آبله در طب سنّتی ایرانی	آبله میمونی	آبله‌مرغان
دورهٔ کمون		۲۱-۳ روز	٤-۲۱ روز	۱۰-۲۱ روز
تب		۷-۳ روز	۵-۱ روز	۱-۵ روز
ایجاد بثورات		۷-۳ روز بعد از شروع تب	۵-۱ روز بعد از شروع تب	۱ روز بعد از شروع تب
بهبود بثورات		حداکثر یک ماه	٤ـ۲ هفته	٤-۳ روز بعد از پیدایش بثورات
شکل ضایعات		ابتدا دانه‌های قرمز، بعد دانه‌های سفید و آب‌دار و سپس خشک‌ریشه	ابتدا ماکول، سپس پاپولووزیکول و پوسچول	ابتدا ماکول سپس وزیکول‌های قطره‌های اشکی با زمینهٔ قرمز
نحوهٔ انتقال		صحبت‌کردن، ملاقات و هم‌نشینی با افراد آلوده و قرارگرفتن در معرض هوای آلوده	تماس مستقیم با زخم، مایعات بدن و رختخواب و لباس فرد آلوده	تماس مستقیم با ضایعات و مایعات بدن
علائم همراه	لرز	دارد	دارد	ندارد
	خستگی	دارد	دارد	دارد
	میالژی	دارد	دارد	دارد
	گلودرد	دارد	دارد	نادر
	سردرد	دارد	دارد	دارد
	لنفادنوپاتی ژنرالیزه	اشاره نشده	دارد	ندارد

یک هفته توصیه شده است. حمام با آب سرد و یا شنا نیز مفید است (۸، ١٤).

تدابیر درمانی

به‌طور کلی درمان اورام بستگی به نوع ورم (حار یا غیرحار)، سبب آن (بادی یا بدنی) و محل ورم (نزدیک عضو رئیسه یا دور از عضو رئیس) دارد. اگر ورم در بدن ممتلی ایجاد شود یکی از پایه‌های اصلی درمان رفع امتلا است. همچنین درمان اورام براساس مرحلهٔ بیماری (ابتدا، تزاید، وقوف و انحطاط) نیز متفاوت است. به‌طور کلی توصیه می‌شود در ابتدای بیماری تنقیه صورت بگیرد؛ در مرحلهٔ تزاید، رادع استفاده شود؛ در مرحلهٔ وقوف، رادع و محلل و در مرحلهٔ انحطاط، محلل به‌تنهایی استفاده شود. در اورام حار غیریابس مانند آبله‌ها، قدم اول درمان، در صورت داشتن شرایط در محل ابتدای بیماری، فصد خون و تبرید به هدف اصلاح کمّیت و کیفیت خلط مسبب بیماری است. براساس توضیحات فوق، درمان بیماری آبله نیز بر حسب زمان بیماری قبل از بروز بثورات و بعد از ایجاد بثورات متفاوت است (۸، ١٤، ۱۵).

۱. تدابیر قبل از بروز بثورات

اگر علائم امتلا و خستگی و بی‌حالی و یا تب ایجاد شد اما هنوز بثورات ظاهر نشد، بر فصد و یا سایر روش‌های خون‌گیری تأکید شده است و شیخ‌الرییس معتقد است در تب ناشی از آبله اگر مزاج و سن و قوّت مریض مناسب باشد تا ٤ روز مکرّر خون‌گیری انجام شود و باید از مُزَوِّرات یا غذاهایی استفاده شود که باعث تقویت احشا و مانع ریزش ماده به‌سوی پوست شده و در عین حال قبض نداشته باشد مثل عدسی، عنابیه با آب تمرهندی. مصرف ماءالشعیر، تمرهندی، شیرخشت، نقوع آلو، رب ریباس، رب غوره و شربت‌هایی که مانع از غلیان خون می‌شوند مثل شربت عناب و شربت خشخاش توصیه شده است (۸).

۲. تدابیر بعد از بروز بثورات (شروع ایجاد بثورات)

وقتی بثورات به‌صورت ریز در حال نمایان‌شدن باشند نقوع عناب در عرق گاوزبان با کمی شکر و خاکشیر توصیه می‌شود. در این زمان استفاده از مُبَرِّدات باعث تأخیر در ظهور بثورات شده و توصیه نمی‌شود، مگر در زمانی که تب بسیار شدید بوده

جدول۲. روش‌های پیشگیری و درمان آبله در طب ایرانی

کدهای اصلی	کدهای میانی	کدهای اختصاصی براساس مبانی درمانی طب ایرانی
پیشگیری	در زمان شیوع بیماری	اجتناب از افراد و مکان‌های آلوده
		پرهیز از هوای گرم
		پرهیز از غذاهای چرب و شیرین و غلیظ
		جلوگیری از غلیان خون با حجامت
		استفاده از غذاهای سرد مقوی قلب
		لینت طبع
		شست‌وشوی بدن با آب سرد
درمان	قبل از بروز بثورات	کاهش امتلا به‌وسیلهٔ خون‌گیری (فصد یا حجامت)
		جلوگیری از غلیان اخلاط
		لینت طبع
		تقویت احشا و جلوگیری از ریزش ماده به پوست
	زمان شروع ایجاد بثورات	پرهیز از مبردات
		پرهیز از خون‌گیری
		جلوگیری از رسیدن بخارات به قلب و مغز به‌وسیلهٔ بادکش
		استفاده از داروهای مبرد برای کاهش تب
		بازکردن منافذ پوست جهت خروج راحت‌تر بثورات
	تدبیر خشک‌کردن بثورات	نضج ماده جهت تسریع خشک‌کردن بثورات
		پرهیز از چرب‌کردن ضایعات
		گرم‌کردن محیط خانه و بدن جهت تسریع نضج
	از بین‌بردن آثار آبله از پوست	چرب‌کردن ضایعات پس از خشک‌شدن کامل جهت کنده‌شدن راحت‌تر
		پاشیدن داروهای جالی و مرهم جهت ترمیم آثار پوست
	تدبیر حفظ اعضای مهم از آفات آبله	تقویت اعضای مهم از جمله قلب، چشم، گوش، حلق و حنجره و ... جهت جلوگیری از آسیب ناشی از بیماری

و احتمال رسیدن بخارات به مغز و قلب باشد که در این صورت بادکش بدون خون‌گیری توصیه شده است و نطول و لَخلَخه و پاشویه با داروهای مبرد. مصرف عدس، سبوس گندم و شکر سرخ در این زمان توصیه شده است و اگر ظهور بثورات تا روز چهارم کامل نشده باشد مصرف انجیر جوشانده و با کمی زعفران توصیه می‌شود. عرق عناب که با شکر شیرین شده باشد در این مرحله توصیه شده است. غذا در این مرحله برنج با شکر پخته و یا نان شیرین به میزان کم مصرف کنند. بخور بدن با آب نیم‌گرم که در زیر چادر، بخار آب به پوست رسیده و باعث تفتیح مسام شود، توصیه شده و نیز پاشیدن خاکشیر روی پوست بدن بیمار، نوشیدن آب عدس پخته، آب بادیان و آب کرفس هم مؤثر است (۸).

۳. تدبیر خشک‌کردن بثورات آبله

بعد از ظهور بثورات، تب و سایر علائم بیمار (خستگی و بی‌قراری) کم می‌شود و تحمّل بیماری برای فرد آسان‌تر خواهد شد، اما اگر بثورات دیر نضج یابد و خشک شود می‌توان با بخور بابونه و بنفشه و اکلیل‌الملک و خطمی و سبوس گندم در آب جوش، نضج و آب‌دارشدن بثورات را تسریع کرد. گرم‌کردن هوای خانه، پوشاندن لباس گرم و جرعه‌جرعه نوشیدن آب گرم به بیمار نیز در تسریع نضج مؤثر است. بعد از نضج، پاشیدن آب و نمک که کمی زعفران هم در آن باشد باعث خشک‌شدن بثورات می‌شود. پاشیدن آرد برنج و

باقلا بر روی بثورات و یا تدخین با مورد و برگ آن و یا گل سرخ نیز توصیه شده است. چرب‌کردن ضایعات در این زمان با انواع روغن‌ها منع شده است. غذا در این مرحله سوپ مرغ با ساق و رب انار توصیه می‌شود (۸، ۱۶).

٤. از بین‌بردن خشک‌ریشه‌های ناشی از بثورات و آثار آبله

اگر بثورات کامل خشک شده و فقط خشک‌ریشه در جای آن مانده است با روغن کنجد یا روغن پسته بمالند تا از بدن جدا شود و اگر جای آن دارای عمق و فرورفتگی باشد با داروهای مناسب مانند صبر زرد روی آن را بپوشانند تا ترمیم شود. حکمای طب ایرانی معتقد بودند از بین‌بردن آثار آبله بر پوست تا قبل از یک سال امکان‌پذیر است. ترکیبات حاوی آرد باقلا و آرد نخود یا ترمس برای این مورد توصیه شده است (۸).

۵. حفظ اعضا از آفت‌های آبله

ابتلای برخی از اعضای بدن به آبله خطرناک‌تر از سایر اعضا و پوست است مثل چشم، گوش، بینی، حلق، ریه، قلب، امعا و مفاصل که حکما برای پیشگیری این اعضا به آبله تأکید بسیار دارند؛ به‌عنوان مثال، برای پیشگیری از ابتلای چشم استفاده از سرمه یا قطره‌های حاوی گلاب یا آب گشنیز تازه توصیه شده است. برای حفظ گوش، فیتیله‌ای آغشته به روغن گل یا روغن مورد در گوش توصیه شده است. برای حفظ بینی هر ساعت با محلول سرکه و گلاب بینی را شست‌وشو دهند. برای حفظ گلو، جویدن دانهٔ انار یا مکیدن آب انار خصوصاً در ابتدای بیماری توصیه شده است. غرغره با آب بسیار سرد یا جوشاندهٔ سماق و گل سرخ و عدس پوست‌کنده در گلاب نیز مفید است. برای حفظ ریه، لعوق به‌دانه و روغن بادام و نبات سفید توصیه شده است. برای حفظ قلب دستمال آغشته به گلاب سرد روی قلب گذاشته و یا عرق نیلوفر، عرق صندل، عرق بیدمشک، عرق گاوزبان و یا مروارید سفته مصرف کنند. برای حفظ امعا رب به توصیه شده و اگر در آخر بیماری اسهال ایجاد شود قرص طباشیر یا رب ریباس مفید است (۸، ۱۶).

بحث

در مطالعهٔ منابع معتبر طب ایرانی و مقایسهٔ آن با بیماری‌های ویروسی همچون آبلهٔ میمونی و آبله‌مرغان، نتایج نشان می‌دهد که این بیماری‌ها براساس علائم و نشانگان خود قابلیت انطباق بالایی دارند. از این‌رو، می‌توان نتیجه گرفت که آبلهٔ میمون و آبله‌مرغان به‌عنوان نوعی از بیماری‌های جدری شناخته می‌شوند. همان‌طور که در اکثر موارد علائم آبله‌مرغان خفیف‌تر از سایر انواع آبله است بیماری حمیقا نیز نوع خفیف بیماری جدری معرفی شده است. این شناخت می‌تواند به توسعه و بهبود تدابیر پیشگیری و درمان در برابر این عفونت‌ها کمک کند (۳).

در طب ایرانی، حکما به قوه‌ای به نام «طبیعت مدبّره» اعتقاد دارند که مسئول مدیریت امور داخلی بدن است. به عبارتی، پزشک باید نقش خادم طبیعت مدبره را ایفا کند که وظیفه‌اش کمک به بدن در مقابله با بیماری‌ها است. در مواقعی که این طبیعت ضعیف شود یا عاملی که موجب بیماری می‌شود قوی‌تر باشد، پزشک باید با استفاده از روش‌های مختلف به طبیعت مدبره کمک کند تا بر بیماری غلبه کند (۸). برخی از مهم‌ترین این راهکارها عبارتند از:

۱. **غذا و نوشیدنی‌های مناسب:** انتخاب مواد غذایی مغذی و مناسب می‌تواند به تقویت سیستم ایمنی و کاهش عوارض بیماری کمک کند.

۲. **محیط و آب‌وهوا:** فراهم‌کردن شرایط جغرافیایی و آب‌وهوای مناسب با توجه به نوع و مرحلهٔ بیماری، به بهبود وضعیت بیمار کمک می‌کند.

۳. **دفع مواد زائد:** استفاده از روش‌های طبیعی برای دفع مواد زائد از بدن، از جمله فصد و حجامت، می‌تواند به تقویت سیستم ایمنی و تسهیل روند درمان کمک کند.

البته این نگاه و رویکرد مختص طب ایرانی نبوده و سایر انواع طب‌های مکمّل دنیا نیز به آن پرداخته‌اند که در ادامه، چند مطالعه که استفاده از طب‌های مکمّل موجب بهبودی علائم بیماری آبله شده آورده شده است.

مطالعه‌ای که به بررسی تحلیلی ۸۵ مقالهٔ بالینی در زمینهٔ اثربخشی داروهای طب سنّتی چین برای درمان بیماری‌های ویروسی از خانوادهٔ آبله پرداخته است، نشان می‌دهد که ترکیب داروهای طب چینی با طب مدرن یا مصرف آن به‌تنهایی، منجر به اثربخشی بیشتر و معناداری در کاهش تب و زمان بهبود

راش‌ها (جوش‌ها) در مقایسه با داروهای طب مدرن دارد. به‌خصوص، ترکیب حاوی پودر لجی (Leiji powder) در پیشگیری از بیماری‌های ویروسی واگیر شبه‌آبله در گروه‌های پرخطر تأثیر قابل‌توجهی نشان داده است (۱۷).

مطالعه‌ای در سال ۲۰۰۷ در ایالات متحده نشان داد که روش رفتاری تای چی می‌تواند تأثیر مثبتی بر سطوح ایمنی با واسطهٔ سلولی داشته باشد. این تحقیق نشان داد که استفاده از تای چی موجب افزایش دو برابری سطح ایمنی سلولی در مقایسه با گروه کنترل پس از دریافت واکسن آبله‌مرغان شده است. تای چی به‌عنوان یک هنر رزمی سنّتی چینی، شامل فعالیت‌های هوازی، تمدّد اعصاب و مدیتیشن است و به‌طور خاص برای افراد مسن مناسب می‌باشد. درواقع، مطالعات متعدد اثرات مثبت تای چی بر افزایش سیستم ایمنی را تأیید کرده‌اند (۱۸).

در سال ۲۰۲٤، یک تحقیق سیستماتیک توسط پژوهشگران چینی به بررسی ۲۳٤٤ نسخهٔ تجویزی از طب سنّتی چین برای درمان انواع آبله پرداخته است. این مطالعه شامل بررسی کتاب‌های قدیمی و جدید در این عرصه بوده و شواهدی در خصوص گیاهان مورداستفاده برای درمان آبله به دست آمده است. براساس این بررسی، ۱۹ گیاه اصلی به‌طور معمول در نسخ تجویزی برای درمان آبله استفاده می‌شود. از جمله مهم‌ترین تأثیرات این گیاهان می‌توان به تنظیم عملکرد ایمنی بدن، به‌ویژه در ارتباط با فاکتور CD4 اشاره کرد. همچنین بسیاری از این ترکیبات دارای خاصیت‌های ضدمیکروبی، ضدویروسی و ضدالتهابی هستند که می‌تواند به کنترل و درمان بیماری‌های ویروسی همچون آبله کمک کند (۱۹).

ترکیب تحقیقات در زمینه‌های متنوع مانند نحوهٔ تأثیر حرکات بدنی و مدیتیشن (مانند تای چی) و استفاده از گیاهان دارویی در طب چینی نشان‌دهندهٔ اهمیت بالای رویکردهای غیردارویی در تقویت سیستم ایمنی و تسهیل درمان بیماری‌های ویروسی است. به‌کارگیری این روش‌ها می‌تواند به‌عنوان مکمّلی مؤثر برای درمان‌های دارویی مورد توجه قرار گیرد و به بهبود سلامت عمومی و کیفیت زندگی بیماران کمک شایانی کند (۲۰).

باتوجه به مطالب فوق، می‌توان نتیجه گرفت که هر دو رویکرد درمانی مدرن و سنّتی در مدیریت بیماری‌های ویروسی دارای نقاط قوّت و ضعف خاص خود هستند. ترکیب راهکارهای طب مدرن و طب سنّتی، به‌ویژه با تأکید بر فلسفهٔ طبیعت مدبره در طب ایرانی، می‌تواند به بهبود روندهای درمانی و پیشگیری از بیماری‌های عفونی مانند آبله میمونی و آبله‌مرغان کمک کند. بنابراین، توجه به این هم‌افزایی می‌تواند جهت‌گیری‌های جدیدی در تحقیقات و درمان‌های بالینی ایجاد کند.

نتیجه‌گیری

بررسی‌های انجام‌شده در منابع طب ایرانی و سایر روش‌های درمانی مکمّل نشان می‌دهد که این روش‌ها نقش مهمی در پیشگیری و کاهش علائم بیماری‌هایی مانند آبله دارند. تمرکز اصلی این روش‌ها بر تقویت سیستم ایمنی و قوای بدنی است که با مفهوم «قوّت مدبره» بدن در طب ایرانی همخوانی دارد.

با توجه به نتایج این بررسی‌ها، می‌توان نتیجه گرفت که ترکیب روش‌های درمانی از طب ایرانی و سایر طب‌های مکمّل می‌تواند به‌عنوان یک استراتژی مؤثر در پیشگیری و کاهش علائم بیماری‌های ویروسی، به‌ویژه در گروه‌های پرخطر عمل کند. تقویت سیستم ایمنی و قوای بدنی از طریق این رویکردها باعث افزایش قدرت بدن در مقابله با بیماری‌ها و بهبود کیفیت زندگی افراد خواهد شد.

به‌طور کلی، تطابق یافته‌های طب ایرانی با دنیای پزشکی مدرن در زمینهٔ بیماری‌های ویروسی، نشان‌دهندهٔ ظرفیت‌های بالا و ارزنده‌ای است که می‌تواند در مدیریت بیماری‌ها مؤثر باشد. انجام پژوهش‌های بیشتر و اعتبارسنجی تدابیر و توصیه‌های طب ایرانی در برابر بیماری‌های ویروسی، می‌تواند به ارتقای دانش علمی و بهبود فرایندهای درمانی کمک کند. این هم‌سویی علمی به توسعهٔ رویکردهای نوین در پیشگیری و درمان بیماری‌های عفونی نائل خواهد شد.

تضاد منافع

این مقاله هیچ تضاد منافعی ندارد.

References

1. Mahroozade S, Mohammadi Kenari H, Eghbalian F, Ghobadi A, Yousefsani BS. Avicenna's points of view in epidemics: Some advice on Coronavirus 2 (COVID-19). Complementary Medicine Research. 2021 Apr 20;28(2):175-6.
2. Barai MK, Dhar S. COVID-19 pandemic: Inflicted costs and some emerging global issues. Global Business Review. 2024 Jun;25(3):812-31.
3. Hosseini-Shokouh SJ, Gholami M, Naghoosi H, Hosseini-Shokouh SM, Barati M. Monkeypox: Opportunities and Challenges. Journal of Military Medicine. 2022 Oct 26;24(6):1427-34.
4. Garneau WM, Jones JL, Dashler GM, Kwon N, Hamill MM, Gilliams EA, *et al*. Adherence to CDC guidelines for mpox evaluation: Practice patterns across an academic medical system during the 2022 Epidemic. In Open Forum Infectious Diseases 2024 Sep (Vol. 11, No. 9, p. ofae512). US: Oxford University Press.
5. Bacelova, H. Vaccines againt varicella zoster infection. ПРЕВАНТИВНА МЕДИЦИНА: 11.
6. Mande G, Akonda I, De Weggheleire A, Brosius I, Liesenborghs L, Bottieau E, *et al*. Enhanced surveillance of monkeypox in Bas-Uélé, Democratic Republic of Congo: The limitations of symptom-based case definitions. International Journal of Infectious Diseases. 2022 Sep 1;122:647-55.
7. Jhancy M. Poxvirus Vaccines: Past, present, and future. Poxviruses. 2024 May 28:273-87.
8. Nazim Jahan MA. *Exir–i Azam* (The Great Elixir). Tehran: Research Institute for Islamic & Complementary Medicine, Iran University of Medical Sciences; 2008. Vol.5. [In Persian].
9. Avicenna. *Al-Qanun fi al-Tibb* (The Canon of Medicine). Beirut: Manshurat Mu'assasat Al-A'lami lil-Matbu'at; 2005. [In Arabic].
10. Niktabe Z, Masoudi N, Sharifi-Olounabadi A. Investigation the Pathogenesis of COVID-19 Virus Based on the Principles of Traditional Persian (Iranian) Medicine and Providing Proposed Contrivances for Prevention and Treatment. April. 2020;12(42):25-36.
11. Monfared M, Eftekhari M, Enayati A, Sabeti M, Amini MH. COVID-19 disease management from the perspective of Traditional Persian Medicine. Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine. 2020 May 10;11(1):11-22.
12. Vegivinti CT, Evanson KW, Lyons H, Akosman I, Barrett A, Hardy N, *et al*. Efficacy of antiviral therapies for COVID-19: A systematic review of randomized controlled trials. BMC Infectious Diseases. 2022 Jan 31;22(1):107.
13. Aqili Alavi Shirazi SMH. *Khulasat al-Hikmah*. Edited by Nazem E. Qom: Ismailian Publications; 2006. Vol.1, P:805-847. [In Persian].
14. Arabian S, Akbari Mashak K, Esmaeili Saber SS. Investigating the diagnosis, treatment and prevention of Smallpox in the Persian medicine books. Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine. 2018 Aug 10;9(2):175-85.
15. Jurjani SI. *Zakhireye Khwarazmshahi*. Qom: Institute of Natural Medicine Rehabilitation; 2012. [In Persian].
16. Aqili Alavi Shirazi SMH. *Makhzan al-Adwiya*. Edited by Shams Ardekani MR, Rahimi R, Farjadmand F. Tehran: Tehran University of Medical Sciences; 2009. [In Persian].
17. Rong HG, Zhang XW, Han M, Sun X, Wu XD, Lai XZ, *et al*. Evidence synthesis of Chinese medicine for monkeypox: Suggestions from other contagious pox-like viral diseases. Frontiers in Pharmacology. 2023 Mar 13;14:1121580.
18. Irwin MR, Olmstead R, Oxman MN. Augmenting immune responses to varicella zoster virus in older adults: A randomized, controlled trial of Tai Chi. Journal of the American Geriatrics Society. 2007 Apr;55(4):511-7.
19. Wu J, Guo D. Systematic analysis of traditional Chinese medicine prescriptions provides new insights into drug combination therapy for pox. Journal of Ethnopharmacology. 2025 Jan 30;337:118842.
20. Glaser R, Kiecolt-Glaser JK. Stress-induced immune dysfunction: Implications for health. Nature Reviews Immunology. 2005 Mar 1;5(3):243-51.

Preventive approaches and symptom improvement for various types of Smallpox, including Monkeypox and Chickenpox, based on the foundations of Persian Medicine

Fatemeh Eghbalian[a], Bahare Sadat Yousefsani[b], Ali Ghobadi[b], Hoorieh Mohammadi Kenari[a]*

[a]Department of Persian Medicine, Institute for Studies in Medical History- Persian and Complementary Medicine, Iran University of Medical Sciences, Tehran, Iran
[b]Department of Traditional Pharmacy, Institute for Studies in Medical History- Persian and Complementary Medicine, Iran University of Medical Sciences, Tehran, Iran

Abstract

Viral infections, characterized by their high transmissibility, can lead to rapid disease spread in a short period, potentially resulting in widespread epidemics and, in some cases, global pandemics. Thus, finding simple and accessible prevention and treatment methods is valuable. This study aims to investigate the application of Persian Medicine methods in highly prevalent viral diseases, especially Monkeypox and Chickenpox, examine their mechanisms of action, and compare them with conventional treatments. To this end, relevant information was extracted from Persian Medicine texts using keywords like as "*Abeleh*", "*Jodari*" and "*Homaiqa*". Additionally, reputable scientific articles were reviewed in databases such as Scopus and PubMed to gather information on Monkeypox and Chickenpox. Data analysis indicated that in Persian Medicine "*Abeleh*", "*Jodari*" and "*Homaiqa*" exhibit symptoms similar to those of Monkeypox and Chickenpox, and the existing writings provide valuable insights into natural immunity, comprehensive treatment, and lifestyle modifications. Findings suggest that integrating principles of Persian Medicine, such as balancing bodily humors and enhancing the immune system, could complement modern medical approaches for viral diseases. Future research should focus on conducting clinical trials to assess the effectiveness of Complementary Medicine interventions.

Keywords: Chickenpox; Monkeypox; Persian Medicine

Corresponding Author: mohammadikenari.h@iums.ac.ir

Eghbalian F, Yousefsani BS, Ghobadi A, Mohammadi Kenari H. Preventive approaches and symptom improvement for various types of Smallpox, including Monkeypox and Chickenpox, based on the foundations of Persian Medicine. Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine. 2025;15(4):235-244. doi:10.22034/15.4.9

Copyright © :Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.